

MICHAL RAK A KOL.

ZA OBZOREM REPUBLIKA

LODNÍ TRANSPORTY LEGIONÁŘŮ Z RUSKA
DO VLASTI V LETECH 1919–1920

MICHAL RAK A KOL.

ZA OBZOREM REPUBLIKA

**LODNÍ TRANSPORTY LEGIONÁŘŮ Z RUSKA
DO VLASTI V LETECH 1919–1920**

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Poznámka k obálce:

Legionáři 30. transportu se chystají k vyplutí domů, 1. červen 1920. Základem obálky se stal historický snímek z odjezdu lodi *USAT Edellyn*, který najdete na straně 455, jenž byl upraven a kolorován pomocí umělé inteligence. Zachycuje vše typické pro ruské legie – velké množství vojáků, vlakovou soupravu (ešalon), moře a zaoceánský parník. *USAT Edellyn* patřila americké Armádní dopravní službě (ATS), která ji používala se svým lodním prefixem (USAT) a jejíž barevné schéma na komíně zde vidíme – tvoří ho černý vršek, americká trikolora a zbytek je v barvě pískové. Právě barvy komínů byly v tomto období hlavním a rychlým identifikačním prvkem toho, komu loď patří. Motiv obálky doplňuje bílo-červený záchranný kruh. Jeho podoba vychází ze záchranného kruhu ruského parníku *Nižnij Novgorod*, se kterým se domů vracel 17. transport, a najdete ho na straně 252.

© Michal Rak a kol., 2026

Cover art © Lukáš Tuma, 2026

Photos © Archiv České národní banky, Library of Congress, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, National Archives, Naval History and Heritage Command, sbírka Čs. obce legionářské, sbírka Tomáše Drábka, sbírka Alexandra Hejla, sbírka Jiřího Charfreitaga, sbírka Moravského zemského muzea, sbírka Petra Odehnala, sbírka Jakuba Taberyho, State Library Victoria, Marcela Tolarová, Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, wikipedia.org, 2026

Czech edition © Nakladatelství EPOCH, Praha 2026

ISBN 978-80-278-0301-9 (print)

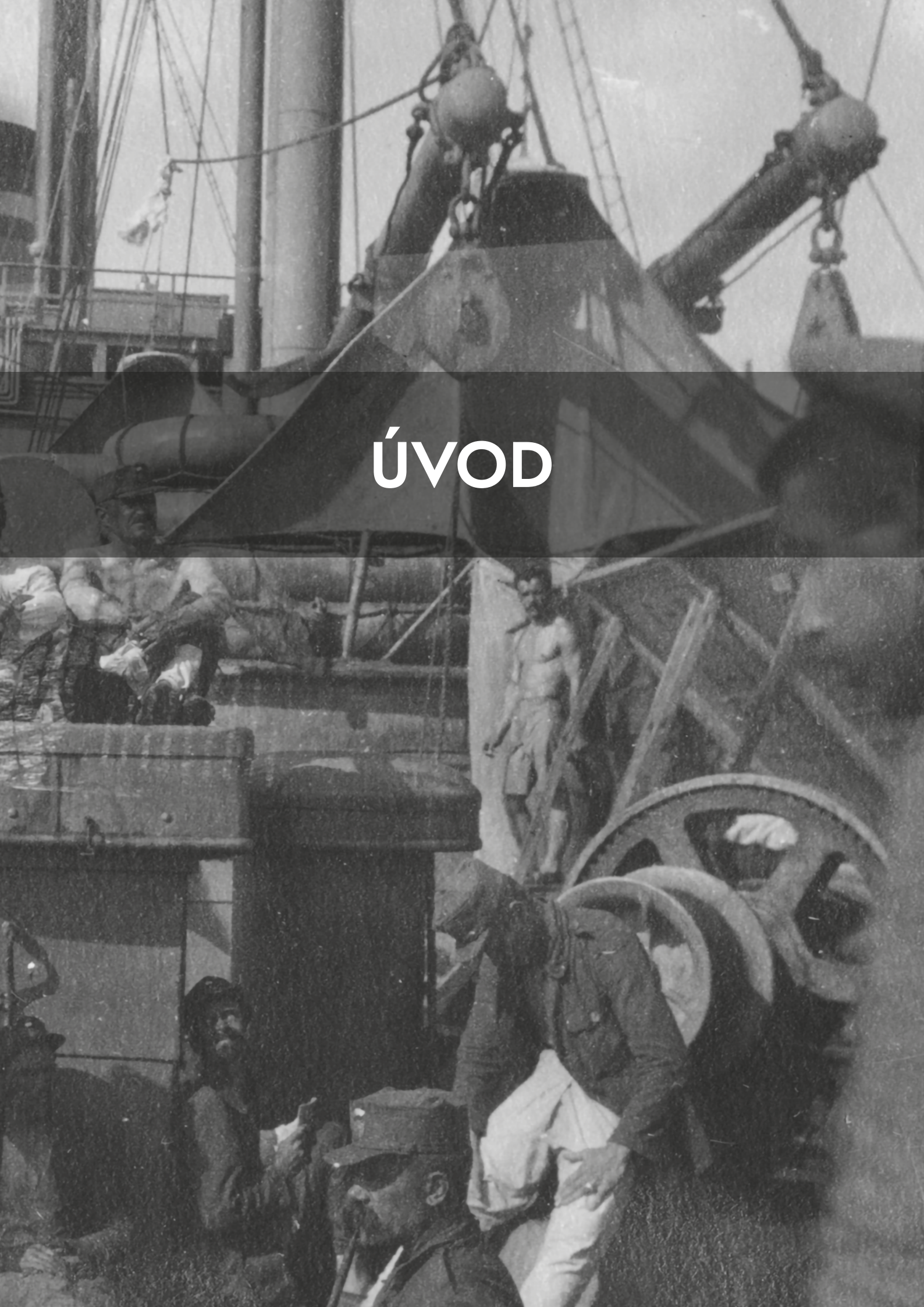
ISBN 978-80-278-1734-4 (pdf)

OBSAH

ÚVOD	7	23. USAT President Grant	342
ČESKOSLOVENSKÁ LEGIE		24. USAT Crook	368
V RUSKU 1914–1920	11	25. SS Keemun / SS Orotava	376
OD DRUŽINY K ČS. VOJSKU NA RUSI	12	26. SS Ixion	386
(Milan Mojžíš – Michal Rak)		27. USAT Sherman	394
V řadách ruské armády	12	28. SS M. S. Dollar	406
Vystoupení proti bolševikům	14	29. SS Protesilaus	414
Pány Sibíře	16	Kanadské transporty	420
Zpět na západ	18	30. USAT Edellyn	452
V ruské občanské válce	20	31. SS Teucer / SS Huntspill	468
Při ochraně magistrály	21	32. USAT Thomas	478
Rozvrat	22	33. USAT Logan	490
Odchod ze Sibíře	23	33a. SS Himalaya	502
VLADIVOSTOK	26	34. SS Huntsend	510
(Michal Rak)		35. USAT President Grant	526
LODNÍ EVAKUACE	48	35a. Legie	548
(Milan Mojžíš – Michal Rak)		36. USAT Heffron	560
Transporty dobrovolníků do Francie	48	Ostatní transporty	572
Přerušení transportů	50		
Evakuační úřad a Centromise	52	NÁVRAT DOMŮ	587
Evakuace čs. vojska do Vladivostoku	57	(Milan Mojžíš – Michal Rak)	
Nalodění a odjezd	58	Příjezd do Evropy	588
Život na lodi	64	Příjezd do vlasti	595
LODNÍ TRANSPORTY	71		
(Michal Rak)		NEDOPLULI	611
1. SS Roma	72	(Lukáš Janda – Miroslav Maňas – Petr Tolar)	
2. HMHS Madras / SS Empire	80	NÁVRATOVÝ STEJNOKROJ	
3. USAT Sheridan / USS Rijndam	92	ČS. LEGIONÁŘŮ Z RUSKA	630
4. SS Nanking / USS Susquehanna	102	(Petr Tolar)	
5. SS Archer / USS Aeolus	114		
6. Liverpool Maru	128	VELITELÉ TRANSPORTŮ	635
7. Meinam	142	(Michal Rak)	
8. USAT Heffron	148		
9. Karachi Maru	170	ZÁVĚR	701
10. Capetown Maru	184		
11. Italy Maru	190	ZKRATKY A VYSVĚTLIVKY	707
12. Scotland Maru	198	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	708
13. Yonan Maru	206	PODĚKOVÁNÍ	711
14. SS Trás-os-Montes	222		
15. Shunko Maru	232		
16. Hwah-Yih	240		
17. Nižnij Novgorod	250		
18. USAT Sheridan	258		
19. USAT Madawaska	272		
20. USAT Mount Vernon / USAT America	284		
21. SS Titan / SS Orotava	308		
22. USAT America	320		

Legionáři 23. transportu odpočívají během plavby domů na palubě lodi USAT President Grant (foto VÚA-VHA).

A black and white photograph of a ship's deck. In the upper half, a large crane with a spherical counterweight is visible. Below it, a man stands on a wooden platform. In the foreground, several men are visible, some wearing hats and uniforms. The scene is set on the deck of a large vessel, with various rigging and equipment visible.

ÚVOD

Legionáři 19. transportu čekají ve vladivostockém přístavu na nalodění. Své osobní věci včetně pušek mají doslova „na hromadě“ na molu. Až na ně přijde řada, vše si rozeberou a nastoupí na své evakuační plavidlo, kterým je americký parník USAT Madawaska. Rusko opustí 12. března 1920 (foto VÚA-VHA).

Usouvislosti s blížícími se oslavami 100. výročí založení Československa a zásadní roli, kterou sehrály československé legie při jeho vzniku, bylo v roce 2011 Ministerstvem obrany rozhodnuto o realizaci projektu *Legie 100*. Jeho cílem bylo v letech 2014–2020 zlepšit povědomí české veřejnosti o československých legionářích několika cestami. Projekt zahrnoval budování nových pomníků a péči o válečné hroby u nás a v zahraničí, pořádání celé řady vzpomínkových akcí u příležitosti výročí významných událostí boje za samostatný stát a prostřednictvím výstav, dlouhodobých expozic a publikací připomínal legionářskou historii.

Československá obec legionářská (ČsOL) se do projektu *Legie 100* zapojila od samého počátku, přičemž jejím nejviditelnějším příspěvkem se stalo pojízdné muzeum Legiovlak. Věrná replika legionářského vlaku z období let 1918–1920, kdy na Transsibiřské magistrále v Rusku probíhaly válečné operace čs. legií, křižuje Českou republiku od roku 2015. Legiovlak několikrát zavítal i na Slovensko a i dnes, po jedenácti letech, je stále v provozu. Díky husté železniční síti může ČsOL doslova vozit legionářskou historii přímo k zájemcům i v odlehlých částech naší

vlasti. Povědomí o čs. legionářích se skutečně podařilo značně zvýšit a Legiovlak se stal centrem sběru informací o jednotlivých legionářích. V rámci projektu *Legie 100* vznikla totiž i unikátní online databáze všech čs. legionářů, jejichž příbuzní záhy začali přinášet na Legiovlak různé materiály – od jednotlivých fotografií až po celé pozůstalosti. Příslušníci osádky Legiovlaku vše řádně zdigitalizovali, aby mohly být materiály vkládány do databáze. Díky této činnosti má nyní v databázi přes 22 000 čs. legionářů nějaké doplňující informace, včetně desetitisíců fotografií.

Sběr informací umožnil ČsOL také rozšířit publikační činnost a navázat na naše předchůdce z meziválečného období. Začali jsme vydáváním legionářských deníků a vzpomínek v nově utvořené Edici pamětí Československé obce legionářské. Ta v současné době čítá již 17 titulů (včetně vzpomínek účastníků druhé světové války a zahraničních misí Armády ČR). Záhy se však ukázalo, že bude potřebné zpřesnit i faktografické údaje, jelikož některé události nejsou dostatečně zpracovány a dlouhá desetiletí se o nich šíří nepřesné informace. Prvním takovým tématem se v roce 2017 stala slavná bitva u Zborova. K jejímu 100. výročí, které bylo připomenuto i Národní poutí na bojiště

a k zrekonstruované Bratrské mohyle v Kalynivce, jsme připravili speciální vydání našeho časopisu *Legionářský směr*, které bitvu přiblížilo. Vzhledem k tomu, že získaných materiálů bylo skutečně velké množství, stalo se zmíněné vydání časopisu základem rozsáhlé publikace *Zborov 1917–2017*. Díky primárním materiálům a studiu v archivech, zejména ve Vojenském historickém archivu, se podařilo následně, byť v poněkud menším rozsahu, zpracovat bitvu u Bachmače, boje u Terronu a Vouzieres, boj o Doss Alto, boje na Slovensku v roce 1919 či představit řadu zapomenutých legionářských osobností.

Vyvrcholením všech aktivit měl být rok 2020 a připomenutí ukončení lodní evakuace čs. legionářů z Vladivostoku do vlasti, jehož součástí měla být i velká pouť do Ruska s návštěvou míst spojených s činností čs. legionářů na Dálném východě. V rámci příprav se ukázalo, že informace k lodním transportům jsou neúplné a nepřesné. Rozhodli jsme se je proto zpracovat do našeho časopisu *Legionářský směr* včetně medailonků všech velitelů a stručné historie plavidel. Velkou pomocí nám v tom bylo zpřístupnění fondu lodních transportů ve Vojenském

historickém archivu. Bohužel vypuknutí pandemie covid-19 v březnu 2020 všechny plány zhatilo. Ze vzpomínkové cesty po stopách čs. legionářů sešlo a došlo i k omezení činnosti archivu, což zkomplikovalo přípravu časopisu. Přesto se jej nakonec podařilo dokončit a stal se hlavním připomenutím návratu čs. legionářů do vlasti.

Kvůli omezenému rozsahu časopisu nebylo možné využít všechny shromážděné materiály, proto jsme od začátku počítali s přípravou rozsáhlejší publikace. Následné práce nakonec zabraly pět let, a i díky pokračující jízdě Legiov laku se podařilo získat další unikátní materiály. Původně plánovaný rozsah publikace se tak značně rozšířil a vyžádal si další čas na zpracování. Nebylo tak možné přípravy dokončit k původně navrhovanému 105. výročí ukončení lodních transportů. Zcela nepochybně se ale zvolený postup velmi pozitivně projevil na finální podobě knihy, která přináší řadu unikátních informací jako jsou autentické vzpomínky legionářů, doposud nikdy nepublikované fotografie a kompletní životopisy všech velitelů včetně jejich profilových fotografií.

Doufáme, že budete s naší prací spokojeni tak jako my.

Legionáři 23. transportu na palubě lodi USAT *President Grant*. Anabáze skončila, už je čeká jen cesta domů. Ovšem i ta bude dobrodružná a plná nebezpečí (foto VÚA-VHA).

Společná fotografie příslušníků 10. roty 1. čs. stř. pluku pořízená před slavnou bitvou u Zborova (foto VÚA-VHA).

ČESKOSLOVENSKÁ LEGIE V RUSKU 1914–1920

Slavnostní přísaha a svěcení praporu České družiny v Kyjevě 11. října 1914. Podle tehdy v Rusku užívaného kalendáře to bylo 28. září, na den svatého Václava (foto VÚA-VHA).

OD DRUŽINY K ČS. VOJSKU NA RUSI

V ŘADÁCH RUSKÉ ARMÁDY

Když vypukla první světová válka, žilo v Rusku na 100 000 Čechů a Slováků. Většina z nich zde již byla usedlá, zejména na Volyni a na Kavkaze, na počátku 20. století se ale objevila druhá migrační vlna, zejména odborníků, kterých se v carském impériu nedostávalo a jim se tak otvírala lepší budoucnost než doma. Jednalo se o zkušené řemeslníky, úředníky, technické specialisty, obchodníky, umělce i učitele všech stupňů. Mířilo sem velké množství sokolů, kteří v zaostalém státě zakládali tělovýchovu. A byli to právě oni, kdo v době zhoršující se mezinárodní situace odmítli návrat domů, a naopak po vypuknutí konfliktu nabídli své služby Rusům. Ve stejné době zástupci krajan-ských spolků vyvinuli velké úsilí o vznik národní jednotky, která by bojovala proti Německu a Rakousko-Uhersku. Jejich snahy byly korunovány 28. srpna 1914, kdy byl vydán první rozkaz České družiny, která tím oficiálně vznikla.

Základem jednotky se stali právě dobrovolníci z řad čs. migrantů, které doplnili dobrovolníci z řad kolonizátorů, ale také mobilizovaní Češi s ruským poddanstvím. Formování bylo zakončeno 11. října 1914 (podle v Rusku používaného juliánského kalendáře 28. září – na svátek sv. Václava) slavnostní přísahou na Sofijském náměstí v Kyjevě. Přisahal 716 čs. dobrovolců (z toho 16 Slováků) a osm čs. důstojníků, kteří v rámci přísahy ještě políbili evangelium, kříž a prapor.

Následně odešli dobrovolci na frontu, kde původně neměli být nasazeni v první linii. V létě 1914 se totiž ruské armádě proti té rakousko-uherské dařilo, porazila ji v několika velkých bitvách a postupovala směrem na západ, v září dobyla Lvov, obklíčila pevnost Přemyšl a pokračovala směrem na Krakov a Karpaty, kde dosáhla slovenského území. Rusové počítali s tím, že dosáhnou i Moravy, kde měli být příslušníci České družiny používáni v propagandě mezi místním obyvatelstvem a jako spojky mezi nimi a Rusy. Když však na frontu konečně dorazili, situace se změnila

Příslušníci 5. roty České družiny v zimě 1915, všichni obdrželi Kříž sv. Jiří. V dolní řadě třetí zleva Matěj Němec, který se domů vrátil jako velitel 19. transportu (foto VÚA-VHA).

a bylo jich potřeba přímo v poli. Rozdělení do polorot a čet byli přiděleni jako rozvědčíci k ruským jednotkám 3. armády. Ta obdržela na poměry ruské, a možná nejen ruské, armády unikátní jednotku, tedy co se týče jejích čs. příslušníků. Jednalo se o vysoce motivované dobrovolníky s dobrým vzděláním, často i vysokoškolským (kdežto většina Rusů neuměla číst ani počítat), byli dobře jazykově vybaveni, většina ovládala němčinu, někteří i maďarštinu, tedy řeči protivníků. Velice podstatnou věcí pak bylo, že řada z nich měla za sebou výcvik v rakouské armádě a někteří byli i důstojníky v záloze. Znali tak předpisy a postupy nepřítele. Jejich další důležitou činností mimo provádění rozvědek v týlu protivníka tak bylo zajímání nepřátelských vojáků, jejich výslechy či tlumočení u štábů. Úspěchy České družiny při průzkumné činnosti vedly k povolení dalšího náboru dobrovolníků, včetně těch z řad zajatců na frontě, a jejímu rozšíření na Česko-Slovácký střelecký pluk v lednu 1916. Po povolení náboru v zajateckých táborech mohla v květnu 1916 vzniknout Československá střelecká brigáda o dvou plucích. Ta nadále netvořila kompaktní celek, ale jednotky operovaly jako průzkumné formace na jednotlivých úsecích fronty odděleně a jejich činnost byla ceněna a vysoce hodnocena.

Úspěšně si čs. rozvědčíci vedli i v průběhu ofenzívy generála Alexeje A. Brusilova v létě 1916, při které byly nejenom využity informace z rozvědek, ale některé roty postupovaly i na hrotě ruského postupu. Únorová revoluce v roce 1917 sice přinesla do Ruska demokracii, ale současně vedla k rozložení ruské armády, a tím i východní fronty. Tomu nezabránila ani letní Kerenského ofenzíva, do které se dobrovolně přihlásila celá čs. brigáda. U městečka Zborov nedaleko Tarnopolu 2. července 1917 prolomilo na 3 500

československých dobrovolníků všechna tři pásma rakousko-uherské obrany, zajalo na 4 000 rakousko-uherských vojáků a ukořistilo 20 děl. Cena za to byla relativně malá – padlo 173 vojáků, 29 zemřelo na následky zranění, 32 zůstalo nezvěstných a asi tisícovka byla zraněna. Průlom ale ruská vojska nedokázala využít a následná protiofenzíva Centrálních mocností vedla k totálnímu zhroucení ruské fronty (Tarnopolský ústup) a odchodu na střední Ukrajinu.

Plán útoku čs. brigády u Zborova vypracoval velitel I. praporu 1. čs. stř. pluku por. Stanislav Čeček (stojící uprostřed) ve spolupráci s dalšími veliteli, zejména velitelem II. praporu 1. čs. stř. pluku por. Otakarem Husákem (stojící vpravo). Sedící třetí zleva je Karel Janoušek, který sloužil během druhé světové války jako velitel čs. letců v britském Královském letectvu (foto VÚA-VHA).

Vítězství u Zborova však bylo propagačně využito nejen v Rusku, ale i v zahraničí a stalo se oporou čs. politickým představitelům, soustředěným v Československé národní radě (ČsNR) pod vedením profesora Masaryka, v úsilí o vytvoření samostatných národních jednotek ve Francii a Itálii. Prozatímní vláda v Rusku také konečně povolila neomezený nábor zajatců a v říjnu 1917 vznikl Československý armádní sbor se dvěma divizemi, dvěma dělostřeleckými brigádami a dalšími speciálními a týlovými oddíly o síle téměř 40 000 mužů. Zároveň ale bylo zřejmé, že pokračovat v boji z Ruska, zmítaného vnitřními problémy a nepokoji, bude obtížné. Začal se tedy plánovat přesun čs. sboru na západní frontu, kam v říjnu 1917 odjelo prvních 1200 dobrovolníků. Druhý transport již byl zachycen ve víru listopadové bolševické revoluce a odplout mohl až v březnu 1918. Čs. legionáři se v té době podle směrnice předsedy Československé národní rady Masaryka, který od jara 1917 pobýval v Rusku, snažili dodržovat neutralitu a nezasahovat do vnitřních ruských sporů.

Dne 15. prosince 1917 bylo ale uzavřeno příměří mezi Ruskem a Centrálními mocnostmi, načež hned následující den Francie prohlásila všechny čs. jednotky za součást dohodových vojsk pod francouzským velením a 7. února 1918 francouzské ministerstvo války a Čs. národní rada vyhlásily vznik čs. autonomního vojska ve Francii, jehož součástí byly i jednotky v Rusku. Ty bylo rozhodnuto přepřavit na západní frontu přes dálnévýchodní přístav Vladivostok.

VYSTOUPENÍ PROTI BOLŠEVIKŮM

o uzavření příměří začalo v Brestu Litvském vyjednávání o ukončení války na východě. Bolševici však různě zdržovali, takže Němci s Rakušaný zahájili 18. února 1918 operaci *Faustschlag*, rozsáhlou ofenzívou na východ, které nebyla slabá Rudá armáda schopna čelit a vedla k podepsání míru 3. března 1918.

Po zahájení postupu Centrálních mocností na východ musely tímto směrem vyrazit i čs. jednotky a počátkem března 1918 svedli s Němci boje u Kyjeva, a hlavně železničního uzlu Bachmač. Zde vojáci zejména 4., 6. a 7. čs. stří. pluku od 8. do 13. března ústupem bojem, taktickými protiútoky či jednáními zdržovali nepřátelský postup a umožnili ústup Čs. armádního sboru z Ukrajiny na východ. Odbočka Československé národní rady uzavřela se sovětskou vládou tzv. Stalinovu dohodu o průjezdu sboru v 63 vojenských vlacích po 40 vagonech do Vladivostoku, za což se Češi zavázali k neutralitě a k vydání většiny zbraní ve městě Penza. První vlak s čs. vojáky tak na východ z Penzy vyjel 27. března. V čele měly jet útvary 2. divise, záhy však začaly průtahy ze strany bolševiků, přičemž ty největší se děly v Samaře, Omsku a Irkutsku. Za první dva týdny se tak podařilo vypravit jen 15 vlaků, přičemž bolševici vše odkazovali na technické potíže a problémy dráhy. Nabízeli také možnost, aby část vojska odcestovala směrem na sever a do Francie odplula přes Murmansk. To bylo

Vojáci 5. čs. stří. pluku odevzdávají jako první v březnu 1918 v Penze zbraně, aby jim byl umožněn odjezd do Vladivostoku (foto VÚA-VHA).

V květnu 1918 vypukly boje s bolševiky. Čs. vojáci upravovali velké uhelné vagony na improvizované obrněné vlaky, jako například vlak 6. čs. stř. pluku na nádraží Isil-Kul před odjezdem na bojovou akci k Marijanovce 4. června 1918 (foto VÚA-VHA).

odmítnuto a čs. emisarům se zatím dařilo všechny problémy řešit a transporty obnovovat. Do 20. dubna však z Penzy odjela jen polovina plánovaných ešalonů. Jako první do Vladivostoku dorazil kolem poledne 25. dubna I. prapor 5. čs. stř. pluku.

Ostatní ešalony byly na různých stanicích zdržovány, čímž došlo k rozptýlení sboru. Na konci dubna 1918 se přeprava čs. transportů prakticky zastavila, neboť přednost dostaly transporty německých a rakousko-uherských zajatců repatriovaných bolševiky v souladu s podmínkami breštlitevského míru z ruských zajateckých táborů. Ti se zároveň zavázali odzbrojit a zadržet cizí vojenské útvary na ruském území, na rozpuštění čs. sboru ale zatím neměli dostatek sil. Zaujali proto zdržovací taktiku.

Nečinnost v železničních stanicích ale čs. vojáků radikalizovala. K nejvážnějšímu incidentu došlo 14. května 1918 v Čeljabinsku, kdy legionáři potrestali zajatce, který těžce zranil střelce 6. čs. stř. pluku, a následně osvobodili své zadržené druhy. Tento incident posloužil lidovému komisaři vojenství a námořnictva Lvu D. Trockému jako záminka k zatčení politických představitelů Odbočky ČsNR v Moskvě a k vydání rozkazu násilím zadržet, odzbrojit a rozformovat čs. jednotky, dobrovolníky převzít do Rudé armády a z ostatních vytvořit pracovní oddíly. V téže době se ale v Čeljabinsku konala předsjezdová porada zvolených zástupců a velitelů vlaků, která

založila Prozatímní výkonný výbor, jenž převzal pravomoc nad vojskem od Odbočky ČsNR a bez ohledu na postoj sovětské vlády měl zajistit přesun „vlastním pořádkem do Vladivostoku“. Porada pověřila velením jednotek v evropské části Ruska por. Čecha, v pásmu od Čeljabinsku po Petropavlovsk pplk. Vojtechovského a na východ od Omsku kpt. Gajdu. V reakci na to Trocký 25. května nařídil zastřelit každého Čechoslováka, který bude přistižen na magistrále se zbraní v ruce. A již tento den na stanici Marianovka západně od Omsku zaútočily rudé gardy ze zálohy na dva vlaky 6. čs. stř. pluku. V Irkutsku byl 26. května zákeřně přepaden vlak 2. čs. dělostřelecké brigády a o den později došlo ve Zlatoustu k napadení vlaku s neozbrojeným štábem 1. čs. stř. pluku.

Tyto události společně se zachyceným telegramem Trockého chápali legionáři jako faktické vyhlášení války ze strany bolševiků a na rozkaz svých velitelů okamžitě přešli do protiútoků. Čs. sbor byl ale rozdělen do šesti navzájem izolovaných skupin (penzenské, čeljabinské, novonikolajevské, mariinské, nižněudinské a vladivostocké), z nichž pouze penzenskou skupinu tvořily dosud neozbrojené čs. jednotky. Vojáci jednotlivých transportů se ale pokusům bolševiků o rozformování ubránili, obsadili železniční stanice, ve kterých stály jejich transporty, ozbrojili se v obsazených skladech a začali se probíjet ke spojení s ostatními skupinami.

PÁNY SIBIŘE

ako první, již 25. května, vydal rozkaz k vystoupení v centrální Sibiři kpt. Gajda. Jeho jednotky okamžitě zaútočily proti bolševikům, obsadily Mariinsk a Novonikolajevsk (dnešní Novosibirsk) a 1. června se spojily v jednu skupinu, která zahájila postup na západ i na východ. Bohužel vystoupení třetí, východněji operující skupiny bylo po obsazení Nižněudinska a Kansk-Jenisejska zastaveno zásahem spojeneckých důstojníků, kteří uzavřeli s bolševiky příměří, čímž došlo k podstatnému zdržení obsazení magistrály. Nejzápadněji rozložená penzenská skupina, tvořící s 8 000 muži zadní voj celého sboru, dobyla 29. května urputně bráněnou Penzu, 30. května Alexandrovský most přes Volhu a při postupu na východ svedla 4. června vítěznou bitvu u Lipjag. Bolševické obranné pozice zde byly za cenu 30 padlých Čechoslováků proraženy a nepřítel přišel o 1 500 padlých, 300 utopených a 2 000 zajatých mužů a po čtyřech dnech po krátkém boji i o Samaru. Střední skupina čs. vojska o síle asi 8 000 mužů pod velením pplk. Vojtechovského obsadila 27. května Čeljabinsk, 29. května Miass, 31. května Petropavlovsk a po pádu Omsku se na stanici Tatarskaja východně od Omsku spojila 9. června se skupinou kpt. Gajdy, čímž bylo dosaženo prvního velkého úspěchu. Spojené jednotky se rozdělily

na tři části. Na západní čeljabinskou plk. Vojtechovského, postupující z Čeljabinsku na západ vstříc penzenské skupině, ale i na sever na Jekatěrinburg a na jih na Trojick, aby si zabezpečila své boky; na severozápadní skupinu por. Syrového, postupující z Omsku na sever k Ťumeni a na východní část kpt. Gajdy, která se po uplynutí příměří obsazením Krasnojarsku (20. června) konečně spojila se skupinou nižněudinskou a spolu s nově formovanými ruskými oddíly se připravovala k nástupu na Irkutsk.

Vladivostocká skupina pod vedením náčelníka štábu čs. sboru generálporučíka Michaila K. Diterichse zatím zůstávala stranou. Mělo to několik důvodů. Vladivostoku, jako konečné stanice v Rusku, dosáhlo jen několik jednotek. Atmosféra ve Vladivostoku se v době příjezdu čs. vojáků výrazně lišila od jiných velkých měst. V lednu 1918 zde sice převzali vládu bolševici, ale různé protibolševické politické frakce zde nadále fungovaly. Nacházelo se zde také větší množství movitějších Rusů a mnoho příslušníků jiných národností, zejména Číňani, Korejci, Mongolové a Japonci. K jejich ochraně se v dubnu ve městě vylodily oddíly japonské armády a v přístavu kotvilo několik dohodových válečných lodí. V okolních oblastech pak operovaly různé protibolševické skupiny, zejména na Východočínské dráze, z nichž nejznámější byly oddíly atamana Semjonova. Bolševici zde zatím neměli dostatek sil, aby vše získali pod svou kontrolu, takže zde

Na konci dubna 1918 dorazili do Vladivostoku vojáci 5. čs. stř. pluku (na snímku na místním nádraží). A právě 5. pluk se společně s 8. čs. stř. plukem podílel na obsazení města 29. června 1918 (sbírka ČSOL).

panoval poněkud mírnější režim. Zásadní změnu nepřineslo ani vypuknutí bojů legionářů s bolševiky na Transsibiřské magistrále. Pro velké vzdálenosti a odlehlost se informace do Vladivostoku dostávaly pomalu a útržkovitě. Velké vzrušení vyvolalo oznámení o přepadení legionářů v Irkutsku 26. května, velitel Východního čs. oddílu gen. Diterichs však vyzval ke klidu a trpělivosti. Československé a místní bolševické síly dokonce uzavřely příměří a vysílaly na západ společné hlídky, které měly zjišťovat situaci, pomáhat s transportem a zmírňovat napětí.

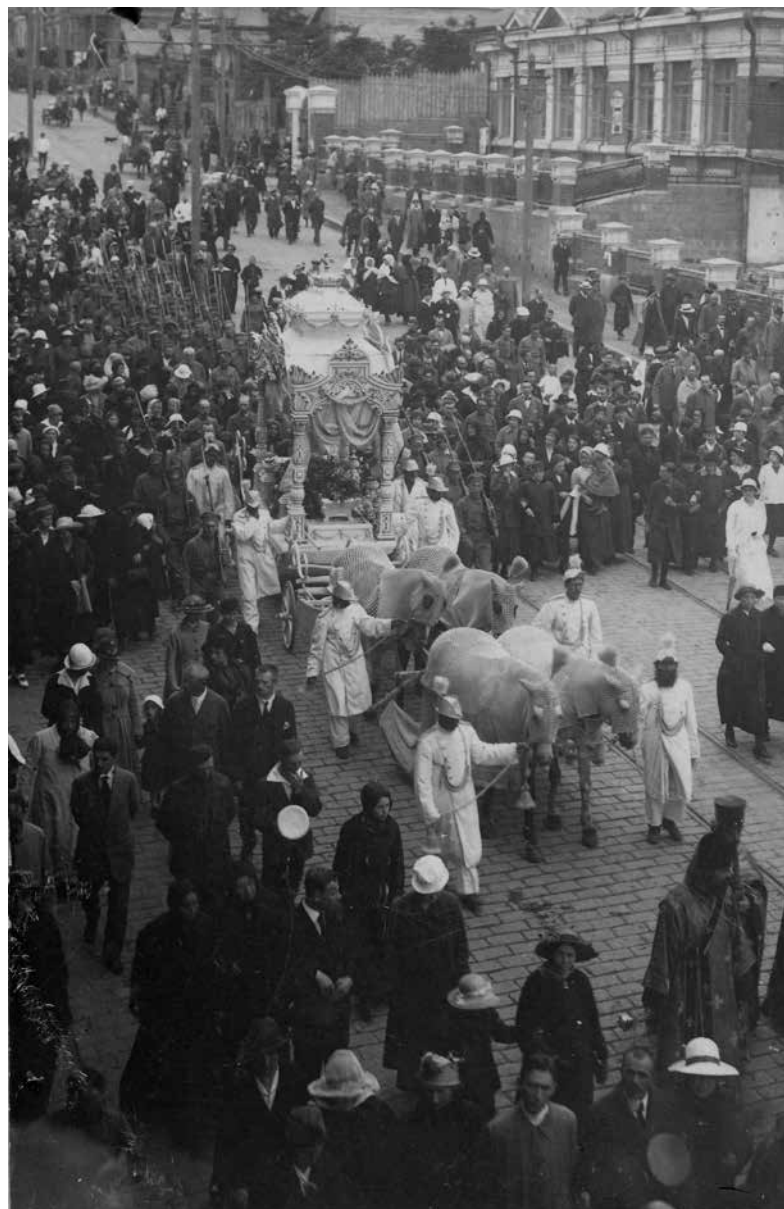
Mezitím však do Vladivostoku dorážely další esalony, které přinášely další a další znepokojivé novinky o lstivých přepadech vlaků a krvavých střetech. Legionáři žádali o zapojení do bojů a stále vyčkávání označovali za nedůstojný strach před bolševiky. Navíc rostl počet provokací čs. bolševiků, kterých bylo ve městě asi 200. Ti pomocí letáků vyzývali legionáře k přeběhnutí k čs. rudé gardě. Přibývalo ale také přímých provokací ruských bolševiků a velice se snížila bezpečnost ve městě, kde se často ozývala střelba. Nespokojenost mezi legionáři, v té době jich bylo ve Vladivostoku necelých 14 000, sílila.

Gen. Diterichs však důrazně trval na tom, aby se čs. vojáci nemíchali do vnitřních ruských záležitostí. Vyhlásil však, že pokud by proti legionářům byli vysláni němečtí a maďarští dobrovolníci „budu bezohledným k bandám těchto národností; ale nikdy nezasáhnu bezprozřetelně ke tvoření vlády v Rusku, používaje při tom Vaší pomoci“. Dění ve městě však nemohl ignorovat, a když se objevily informace, že bolševici potají vyprazdňují vojenské sklady a materiál, včetně munice, odvázejí na frontu, musel začít jednat. Od 20. června byly ubikace čs. vojska stráženy čs. vojskem, v noci byly vysílány i čs. hlídky. Všechny skaldy v čs. rajonu byly hlídány společnými strážemi. Bylo však zřejmé, že bude potřeba rozsáhlejší akce. Diterichs proto začal vyjednávat se zástupci jednotlivých dohodových misí o jejich postoji k případnému vystoupení. Legionáře vyzýval k další trpělivosti, protože dohodoví zástupci museli vše probrat se svými vládami. V téže době však dorazili kurýři s dalšími informacemi o bojích a zejména o Trockého telegramu o odzbrojení legionářů a jejich zavření do táborů.

Rozkaz k obsazení města a odzbrojení bolševiků vydal gen. Diterichs odpoledne 28. června, zároveň o chystané akci uvědomil dohodové zástupce a posádky jejich válečných lodí. Během noci došlo k rychlému odzbrojení ruských hlídek u vojenských skladů a obsazení strážních lodí. Ráno 29. června bylo po dohodě se spojenci vladivostockému sovětu odesláno ultimátum, aby byla do 30 minut odzbrojena bolševická posádka. Přišla však vyhýbavá odpověď, po které bylo zahájeno obsazení města. V tom se nacházelo asi 12 000 rudých námořníků, internacionalistů a ozbrojených přístavních dělníků. Legionářů bylo

sice více, měli ale nedostatek zbraní. Nicméně jejich vystoupení bolševiky zcela překvapilo a mnoho cílů bylo obsazeno bez výstřelu. Při odzbrojování námořníků v kasárnách sibiřské flotily vyjely do zálivu čtyři ruské torpédové čluny a zaujaly bojovou formaci. Japonská bitevní loď *Asahi*, vlajkové plavidlo japonské 5. divize, jim však vyslala signál, po kterém se jí všechny čtyři vzdaly. Kolem 18. hodiny se podařilo obsadit vladivostockou pevnost a Egeršeld a v 18.30 hod. bylo město v čs. rukách. Legionáři také zatklí téměř všechny členy místního sovětu, většina z nich ihned požádala o ochranu, protože se obávali msty místního obyvatelstva. To skutečně začalo vycházet do ulic a Čechoslováky oslavovat jako osvoboditele.

Večer byl ještě I. prapor 2. čs. záložního pluku vyslán obsadit trať na stanici Okeánskou, kde také přerušil telegrafní a telefonní spojení do vnitrozemí. Zde se legionáři dozvěděli, že na stanici Ugolnaja se blíží silnější oddíl bolševiků s cílem odpálit zdejší tunely.

Pohřeb Josefa Novotného od 5. čs. stř. pluku 1. července 1918, který jako jediný padl při obsazování Vladivostoku (sbírka ČSOL).

Proto byl 1. července vyslán oddíl 40 mužů pod vedením por. Hejny k průzkumu a ten bez boje stanici také obsadil. Tím byl Vladivostok zajištěn proti případné intervenci zvenčí. Celá operace proběhla s minimálními ztrátami na čs. straně. Kromě několika desítek různě těžce zraněných padl jen střelec 5. čs. stř. pluku Josef Novotný (* 30. 10. 1897, Lužnice). Jeho pohřeb 1. července se stal velkou manifestací s početnou účastí obyvatel i dohodových jednotek. Město se pak stalo centrem aktivit všech dohodových mocností a protibolševických sil na Dálném východě.

Okamžitě po obsazení Vladivostoku se začalo s přípravami na vyslání posil bojujícím jednotkám na západě. Nejprve ale bylo potřeba ovládnout trať k Bajkalu. Jako první cíl určil gen. Diterichs město Nikolsk Ussurijský, který se nachází asi 110 km západně od Vladivostoku. Jeho obsazením 5. července se otevřela cesta na západ ke spojení se skupinou kpt. Gajdy.

Čeckova penzenská skupina po tuhých bojích navázala 6. července mezi Zlatoustem a Ufou na stanici Miňjary dotyk se skupinou pplk. Vojtechovského, která jí postupovala přes Uralské hřbety naproti. Tímto spojením ovládli Čechoslováci po pěti týdnech území od Volhy po Bajkal. Nehledě na územní zisk bylo ale hlavním úspěchem Čechoslováků zablokování statisíců rakouských, maďarských a německých zajatců v ruských zajateckých táborech na Sibiři a v Kazachstánu. Spolu s příchodem americké armády do Francie to byl rozhodující moment, kterým se poměr sil v první světové válce definitivně změnil ve prospěch Dohody. Obrovský výkon československého sboru tak v Rusku umožnil další fázi mezinárodního uznání práva na vytvoření samostatného čs. státu. Francouzská vláda 29. června 1918 uznala nároky československého národa na samostatný stát a Československou národní radu za základ budoucí československé vlády. K uznání se záhy připojily Velká Británie, Spojené státy americké a další země.

ZPĚT NA ZÁPAD

Na celém osvobozeném území poskytovali Čechoslováci Rusům pomoc při obnově ústavního pořádku, ekonomiky a hospodářství. Vystoupení tak mělo podporu širokého obyvatelstva, které na Čechoslováky nahlíželo jako na osvoboditele a které jim dle svých možností pomáhalo. V Omsku, v Samaře a na dalších 22 místech vznikaly demokratické vlády. Nejprve mělo vystoupení jediný cíl: spojit se a probít si volnou cestu do Vladivostoku. Pod vlivem prvotních úspěchů a po konzultaci s francouzskými přidělenci bylo 7. července rozhodnuto o využití sboru jako předvoje spojeneckých sil s úkolem zaujmout pozice na řece Volze a obnovit zde novou *protiněmeckou frontu*. Spojenci

přislíbili pomoc svých sil a ruské protibolševické vládě svá vojska. Pluky neúplně 1. čs. stř. divise se vrátily od Ufy k Volze přes Samaru k Syzrani či přes Bugulmu k Simbirsku, který společně s ruskými oddíly plk. Kappela obsadily 22. července. Současně se začala vytvářet protisovětská fronta na severním Urale. Skupina por. Syrového obsadila Ťumeň a postupovala dále na Jekatěrinburg, do kterého ale jako první 25. července vstoupily jednotky plk. Vojtechovského postupující z Čeljabinsku obchvatem přes Kuzino. Postupem na Perm a později i na sever na Nižní Tagil vznikla uralská fronta.

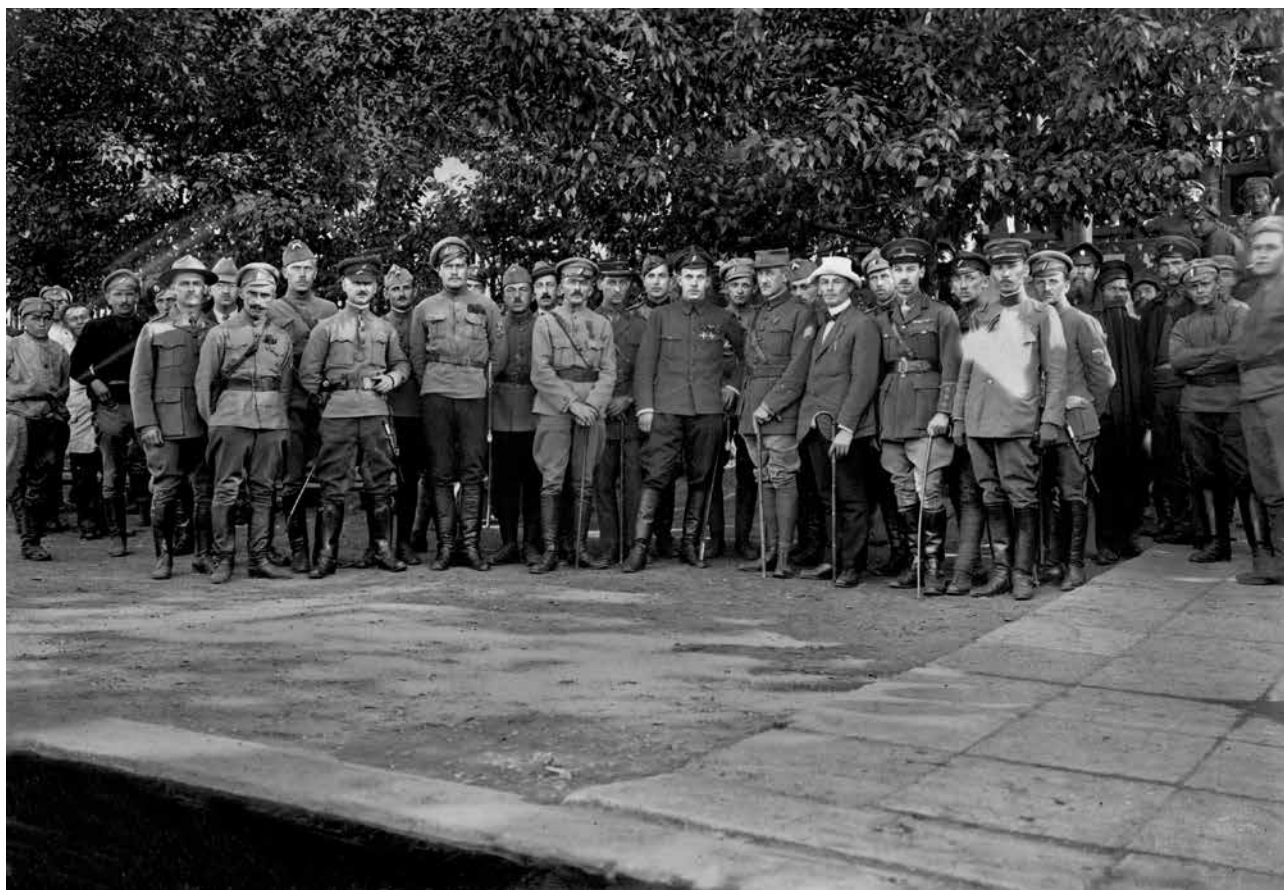
V průběhu těchto válečných událostí došlo konečně na přelomu července a srpna v Omsku ke sjezdu čs. vojska. Sjezd ukončil činnost Prozatímního výkonného výboru, zvolil novou Odbočku ČsNR a vydal závazné Řády a rezoluce I. sjezdu čs. vojska.

Na východě kpt. Gajda vstoupil 11. července do Irkutsku a bolševici chtěli zničením tunelů okolo jezera Bajkal zastavit jeho další postup na východ. V polovině srpna se přeplavil přes jezero do týlu bolševiků námořní výsadek pod velením pplk. Ušakova, v koordinaci s čelním útokem po železnici byly nepřátelské jednotky rozdraceny a 31. srpna se ve stanici Olovjannaja na Manžuské dráze spojily jednotky Gajdovy skupiny s jednotkami vladivostocké skupiny. Ozbrojené střetnutí tak po třech měsících bojů vyústilo v ovládnutí 6 000 km Transsibiřské magistrály od Volhy až po Tichý oceán a s ní také prostorů o rozloze dvakrát větší než Evropa. Československé pluky z východu okamžitě zahájily přesuny na západ, aby posílily fronty na Volze a na Urale. Zároveň s těmito přesuny došlo k reorganizaci čs. jednotek. Velitelem sboru byl jmenován na generálmajora povýšený Jan Syrový, který se stal i vrchním velitelem všech protisovětských ozbrojených sil. Pluky 1. čs. stř. divise se soustředily na povolžské frontě pod velením na generálmajora povýšeného Stanislava Čečka. Též čerstvě povýšený generálmajor Radola Gajda velel uralské frontě, kde působila 2. čs. stř. divise spolu s irkutskou divízi plk. Grivina a oddíly plk. Pepelajeva.

Během léta se do čs. vojska přihlásilo ze zajateckých táborů na Sibiři na 14 000 nových dobrovolníků, ze kterých byly vytvářeny nové pluky, a dalších 5 000 Čechoslováků bylo zmobilizováno k technickým a pomocným službám či do výroby. Obsazením Transsibiřské magistrály byla totiž získána i řada průmyslových a hospodářských objektů. Po bolševické revoluci se jich ujaly dělnické výbory, ale produkce většiny z nich zkolabovala. Čechoslováci tak začali přebírat jejich správu, a protože sami trpěli nedostatkem různých komodit (od potravin přes oblečení po vojenské vybavení), obnovovali v nich výrobu. K tomu bylo zřízeno Technické oddělení čs. vojska (Techod), které do prosince 1918 spravovalo 15 dolů a 77 závodů a mnoho statků s hovězím dobytčím a koňmi.

Dne 16. srpna 1918 provedli legionáři námořní výsadek v týlu nepřítele na Bajkalském jezeře a svedli úspěšnou námořní bitvu. Operace byla provedena pod vedením ruského pplk. Ušakova (pátý zleva), který ji osobně vedl. Díky tomu byly zabezpečeny všechny bajkalské tunely, a tím i volné průjezdy čs. vlaků (foto VÚA-VHA).

Gen. M. K. Diterichs a gen. R. Gajda (stojící uprostřed) se skupinou spojeneckých důstojníků 31. srpna 1918 na stanici Olovjannaja po spojení svých skupin. Tím se celá Transsibiřská magistrála od Volhy po Vladivostok dostala do čs. rukou (foto VÚA-VHA).

V RUSKÉ OBČANSKÉ VÁLCE

ápadní spojenci bohužel ve větším počtu do Ruska nikdy nedorazili a tvorba protibolševických ruských armád postupovala zoufale pomalu. Naopak Lenin s Trockým zavedli povinné odvody do Rudé armády a vrhli všechny své síly proti ruské Lidové armádě a 1. čs. stří. divisi na Volze. Psychologickým zlomem pro čs. legionáře byl výpad do Kazaně, který proti rozkazu velitele frontu provedl ruský velitel 1. čs. stří. pluku kpt. Stěpanov s ruskými oddíly plk. Kappela a srbským oddílem mjr. Blagotiče. I přes ohromnou válečnou kořist, včetně části ruského zlatého pokladu, došlo k neúměrnému prodloužení povolžské fronty, která byla nedostatečně posilována ruskými jednotkami samarské vlády. A zatímco Čechoslováci a nemnozí ruští vojáci krváceli na frontě na dohled od města, ve městě si obyvatelé pořádali dostihy a o okolní dění se nestarali. Kazan padla po měsíci bojů 10. září 1918 a povolžská fronta se postupně hroutila pod tlakem bolševických armád. Ani vznik Všeruské prozatímní vlády v podobě pětičlenného Direktoria v Ufě na konci září nevyřešil nejednotnost mezi ruskými protibolševickými silami, které 6. října 1918 musely evakuovat Samaru a ustoupit na jižní Ural. Českoslovenští vojáci 1. čs. stří. divise, ustupující od Volhy, vyčerpání prakticky nepřetržitým nasazením v boji, zklamaní

z postoje spojenců a demoralizovaní lhostejností ruské společnosti k vlastnímu osudu i bolševickou propagandou, začali vypovídat poslušnost svým velitelům. Krize vyvrcholila 25. října 1918, kdy se v Aksakovu, po vyslovení nedůvěry ze strany vojáků, zastřelil její oblíbený velitel plk. Josef Jiří Švec. Jeho čin nelehkou situaci stabilizoval, ale pouze na krátkou dobu.

V noci na 18. listopad 1918 provedli v Omsku ruští důstojníci převrat a jako diktátora nastolili viceadmirála Alexandra Kolčaka, který zahájil vládu tvrdé ruky. Používáním politických vražd a poprav začal ale brzy zdatně napodobovat své bolševické protivníky. To spolu se vznikem samostatného Československa 28. října 1918 vedlo k dalšímu odklonu demokraticky smýšlejících legionářů od ruských problémů.

V sobotu 16. listopadu připlul do Vladivostoku vrchní velitel čs. armády a vedoucí francouzské vojenské mise na Sibiři gen. Maurice Janin a čs. ministr vojenství gen. Milan Rastislav Štefánik, který ihned odjel na uralskou frontu, aby se přesvědčil o stavu čs. pluků. Naprosté psychické a fyzické vyčerpání jednotek ho přimělo odvolat čs. vojsko z bojových operací na odpočinek. Štefánik také provedl řadu vojenských a politických reforem, z nichž nejdůležitější se týkaly proměny revolučního vojska dobrovolnického charakteru na regulérní armádu nového státu. Odbočka ČsNR byla nahrazena pěti odbory Ministerstva vojenství a zplnomocněncem Československé republiky

Během bojů v roce 1918 byly domovem legionářů vlakové soupravy. Obytné vozy, vzniklé úpravou vozů pro přepravu dobytka, si různé vyzdobovali. Na snímku těpluška 7. čs. stří. pluku (sbírka ČsOL).

Ministr vojenství Československé republiky generál M. R. Štefánik přijel do Ruska 16. listopadu 1918, aby se přesvědčil o stavu čs. jednotek. Dne 9. prosince dorazil do Jekatěrinburgu k obhlídce vojsk 2. čs. stří. divise gen. R. Gajdy (foto VÚA-VHA).

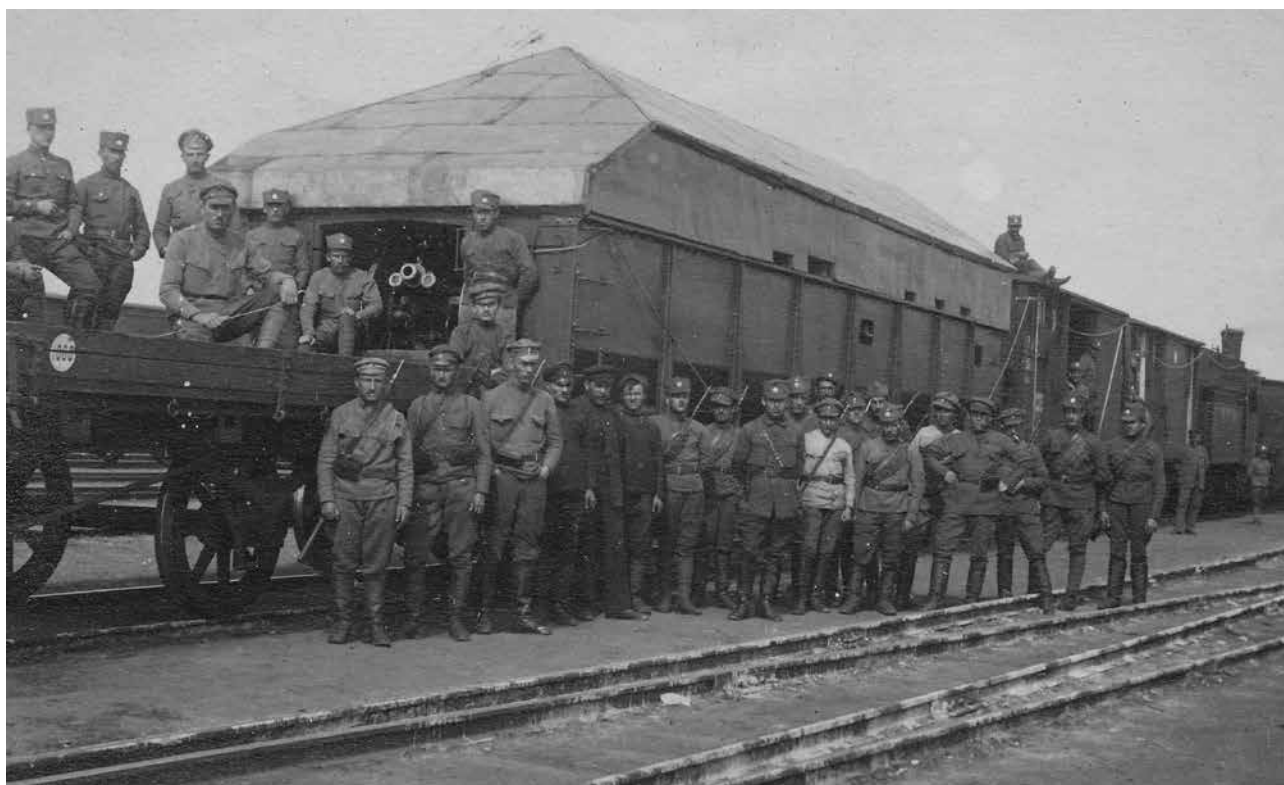
pro Rusko byl jmenován Bohdan Pavlů. Zrušení dobrovolnického charakteru vojska včetně jeho volených orgánů však vyvolalo bouře odporu a vážně narušilo jednotu, soudržnost a celistvost čs. armády v Rusku. Na přelomu roku předaly čs. pluky postupně své pozice na frontách ruské armádě a byly staženy do týlu k reorganizaci a odpočinku. Na frontě nyní již pouze ruské občanské války zůstaly jen ruské armády generálů Gajdy, který na konci roku 1918 se svolením opustil čs. vojsko, Chanžina a Dutova.

PŘI OCHRANĚ MAGISTRÁLÝ

s. armádní sbor byl 1. února 1919 reorganizován na Československé vojsko na Rusi o síle tří divizí, které měly ve stavu přes 57 000 mužů. Velitelem byl jmenován gen. Syrový a v čele jednotlivých divizí stáli plk. Voženílek, plk. Krejčí a pplk. Prchala. Francouzský generál Janin se stal 12. února nejvyšším velitelem čs. vojska a spojeneckých oddílů. V rámci reorganizace též začala evakuace invalidů, nemocných a starších vojáků. První transport vyjel z Vladivostoku 15. ledna 1919 a v následujících 12 lodních transportech bylo posláno domů téměř 10 000 invalidů či legionářů starších 42 let.

Počínaje únorem 1919 čs. jednotky postupně přebíraly 20 km široký a 2 350 km dlouhý koridor podél Transsibiřské magistrály od Novonikolajevska (dnešní Novosibirsk) k jezeru Bajkal. Nejzápadněji od Novonikolajevska po Ačinsk byla dislokována 2. čs. stří. divise. Od Ačinska po Nižněudinsk převzala střežení 3. čs. stří. divise a východně od ní až po Kultuk na Bajkale 1. čs. stří. divise. V Omsku, v sídle sibiřské vlády, byl umístěn štáb gen. Janina, úřad zplnomocněnce čs. vlády a jednotky 6. čs. střeleckého a 1. čs. záložního pluku. Sídlem štábu čs. vojska i Vojenké správy se stal Irkutsk. Na východ od Bajkalu střežily železnici tři japonské divize, na západ od Novonikolajevsku pak polská 5. stří. divise, přičemž na obou úsecích operovaly slabé oddíly Američanů, Britů a Francouzů.

Během ostrahy Transsibiřské magistrály v roce 1919 využívaly čs. jednotky řadu improvizovaných obrněných vlaků. Na snímku vlak 8. čs. stří. pluku 12. července 1919 v Mariinsku (sbírka ČsOL).

Strážní služba čs. vojska na magistrále byla zárukou zajištění klidu a výkonnosti ruského týlu v kritické době velkých bojů na západní frontě. K zabezpečení plynulé dopravy tedy bylo nutné vypořádat se nejen s řadou menších skupin záškodníků, přepadávajících vlaky a olupujících cestující, ale i s několika většími formacemi partyzánů na úrovni řádné armády, čítajícími i několik tisíc mužů. Od poloviny května byla pasivní obrana spojená s velkými ztrátami nahrazena výpravami na jih i sever od trati. Mezi největší bojové akce patřila protipartyzánská operace u Tajsetu v květnu 1919 či operace proti povstalcům na řece Maně na přelomu května a června 1919. Československé útvary se v hlídkové činnosti na magistrále pravidelně střídaly, aby jednotky měly též čas na výcvik, ale i na odpočinek, sportovní vystoupení a další aktivity. Organizováním kulturních a společenských záležitostí se zabýval Informačně-osvětový odbor, ale i každý pluk měl svůj orchestr a divadlo a pořádal řadu veřejných kulturních či sportovních vystoupení.

Ve vojsku v létě 1919 však panovala úplně jiná atmosféra než před pouhým rokem. Samostatný stát Čechů a Slováků, za který dobrovolci bez váhání obětovali i svůj život, byl založen a téměř všichni toužili vrátit se po letech válčení domů. Navíc, většina legionářů se nikdy neztotožnila s diktaturou admirála Kolčáka a postupně si stále více a více uvědomovala, že v bojích v Rusku již dávno nejde o demokratické principy, ale o boj dvou extrémů. V tomto rozpoložení byl v Tomsku 20. května zahájen zakázaný II. sjezd čs. vojska, na kterém delegáti požadovali zrušení

Štefánikova rozkazu o reorganizaci dobrovolckého vojska, zastavení bojových akcí a urychlený návrat do vlasti. Situace se vyhrotila 9. června v Irkutsku, kde byli delegáti namísto přislíbeného jednání zatčeni. Vzpouru III. praporu 4. čs. stř. pluku, který zadržené osvobodil, sice zažehnal energický postoj 1. čs. stř. pluku, ale i tak vedla k rezignaci náčelníka Vojenské správy pplk. Medka. Uklidnit situaci ve vojsku přijelo v polovině srpna poselstvo z vlasti v čele s poslancem Františkem V. Krejčím a spisovatelem Jaroslavem Hilbertem, které následující dva měsíce navštěvovalo čs. jednotky na magistrále.

ROZVRAT

Situace na frontách občanské války se ale neustále zhoršovala. Jarní nástup Západní armády gen. Chanžina úplně ztroskotat a následkem toho byly zmařeny i dosažené úspěchy Sibiřské armády generála Gajdy, který byl poté po konfliktu s adm. Kolčákem zproštěn velení. Následovala ztráta průmyslového Uralu. Na podzim postupovala dobře organizovaná a zásobovaná Rudá armáda podél železnice dále na východ. Vyčerpání, hladoví, nedostatečně vyzbrojení a vyzbrojení vojáci Kolčakovy armády buď přebíhali k bolševikům, nebo prchali do zázemí. Naši vojáci již také nemínili umírat za nenáviděného diktátora a vláda Československé republiky vyhlásila neutralitu v bojích občanské války a zahájila přípravu k přepravě

Jízdní rozvědky prozkoumávaly terén v okolí čs. jednotek a mnohdy konaly nebezpečné výpravy proti záškodníkům až do vzdálenosti 100 km od železniční tratě (foto VÚA-VHA).

vojska do vlasti. Čs. vojsko se začalo přeskupovat a připravovat k odjezdu do Vladivostoku. Jako první odjela 5. října z Irkutsku nejstarší československá jednotka – 1. čs. střelecký pluk. Jednání Bohdana Pavlu o nasazení čs. jednotek na frontu vedlo k jeho odvolání z funkce plnomocníka čs. vlády na Rusi a na jeho místo v listopadu nastoupil MUDr. Václav Girs, který měl podporu a důvěru ve vojsku. Již nic tedy nedokázalo zastavit postupující bolševiky. Byla zahájena evakuace ze Sibíře za Bajkal. Do Irkutsku se přemístila i sibiřská vláda, která řadou osudových chyb, násilnostmi a terorem ztratila sympatie téměř všech vrstev sibiřského obyvatelstva, a navíc proti sobě podnítila i venkov, kde propukala řada selských povstání. Proti teroru diktatury konečně protestovalo i čs. politické vedení a 13. listopadu vydalo memorandum k představitelům spojeneckých mocností ostře odsuzující Kolčakov režim. Následující den byl téměř bez odporu vydán Omsk bolševikům. Bezprostředně před jeho pádem opustil město i admirál Kolčak se svým doprovodem a zbytkem zlatého pokladu. Před bolševickou armádou v panice prchaly demoralizované zbytky vojska, umírající ranění, o které se nikdo nestaral, i civilní obyvatelstvo. Na železnici vznikl kolaps, který byl ještě podporován bolševickými povstalci a železničáři, kteří se postupně začali přiklánět k rudým.

Jediným organizovaným útvarem mimo čs. legie byla armáda pod velením generála Kappela. Poté co pro záchranu a evakuaci vlastních jednotek vydal 18. listopadu gen. Syrový příkaz převzít trať do čs. rukou a zastavil dopravu ruských vlaků, se musela i s votkinskými a iževskými dělníky a jejich rodinami vydat na více než 3000 km dlouhý pochod přes nitro Sibíře do Zabajkalí.

ODCHOD ZE SIBÍŘE

Opoziční demokratické ruské síly, povzbuzené postupem bolševiků, zahájily v noci na 21. prosince řadu místních povstání vedoucích na počátku roku 1920 k vytvoření vlády Politického středu, která ovládala řadu míst od Krasnojarska po Irkutsk. Tato situace přiměla 4. ledna 1920 adm. Kolčaka k rezignaci a současně požádal dohodové spojení, aby vzali jeho osobu i zlatý poklad pod ochranu. Tím bylo pověřeno ustupující čs. vojsko, pro které to ale znamenalo vážnou existenční hrozbu. Irkutská revoluční vláda chtěla odjezdu Kolčaka a pokladu zabránit, a proto začala bránit evakuaci čs. vojska. Kolčak, který měl být přepraven k Britům, byl tedy se souhlasem spojenců na

Nádraží v Irkutsku, kde byl 15. ledna 1920 předán vládě Politického středu admirál Kolčak s premiérem Pepeljaevem a 1. března 1920 zástupcům sovětské vlády ruský zlatý poklad (sbírka ČSOL).

rozkaz gen. Janina předán 15. ledna vládě Politického středu v Irkutsku, kde měl být postaven před zvláštní tribunál. V Irkutsku však došlo 20. ledna k bolševickému převratu. K městu ale podél železniční trati postupoval osmitisícový oddíl gen. Kappela (po jeho smrti 26. ledna převzal velení gen. Vojcechovský), s cílem osvobodit admirála. To vedlo bolševiky k provedení revolučního soudu a 7. února k popravě adm. Kolčaka a premiéra jeho vlády Pepeljaeva.

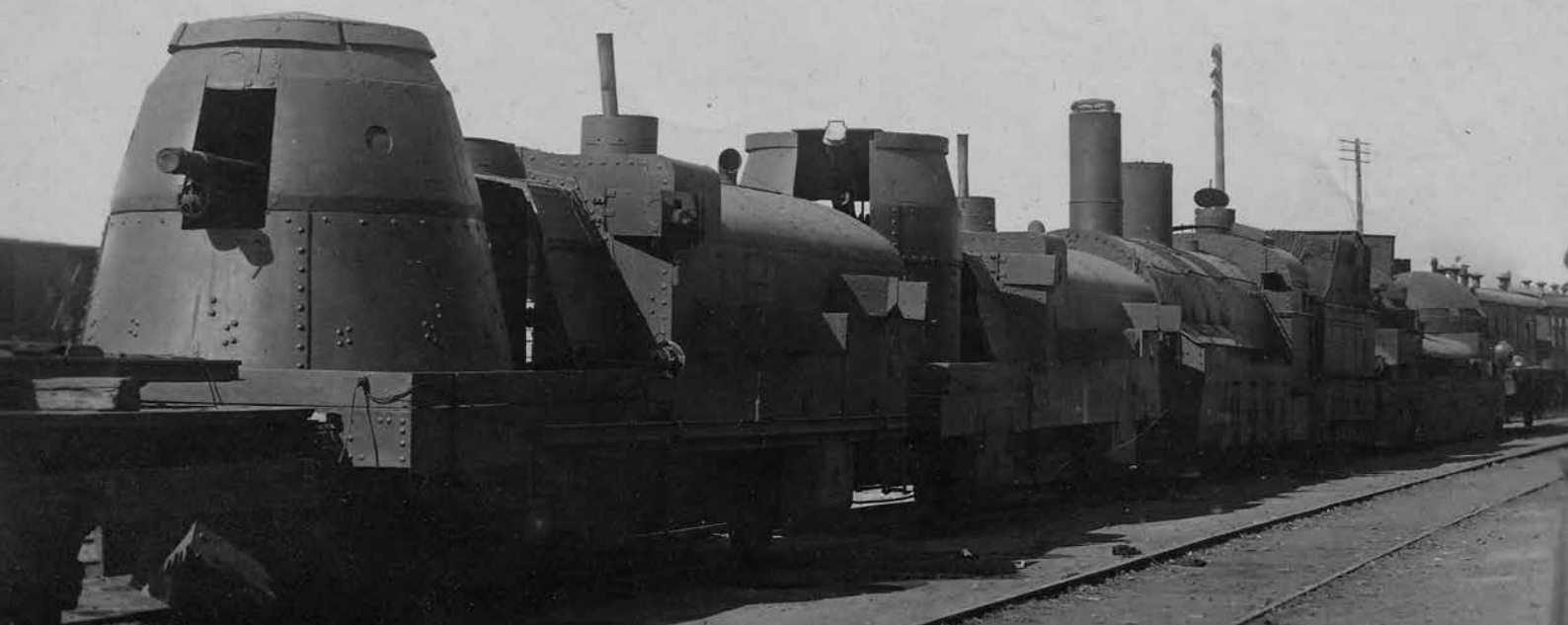
Velitel Bílé armády za Bajkalem, ataman Semjenov, chtěl obsazením bajkalských tunelů zamezit ústupu Čechoslováků, a donutit je tak bojovat s bolševiky. Nebezpečná situace vyvrcholila 9. ledna vystoupením částí 2., 3. a 4. čs. stř. pluku a obrněného vlaku *Orlík*, které semjenovskou „divokou divizi“ zcela zaskočily a odzbrojily, čímž se podařilo uvolnit cestu na Vladivostok. Poté co bylo zažehnáno nebezpečí hrozící na východě, objevilo se daleko větší na západě, kde se Rudá armáda prakticky nesetkávala při svém postupu s odporem. Kapitulací polské divize a srbského pluku 10. ledna u Krasnojarsku zmizela poslední překážka mezi čs. oddíly a bolševiky. Následující den na stanici Kljukvennaja došlo k jednání o příměří, ale bolševici vyžadovali okamžitou kapitulaci celého čs. vojska, což bylo odmítnuto. Do stavu pohotovosti byly uvedeny jednotky 3. čs. stř. divize a za

ustupujícími ešalony byla ničena trať. Ani druhé jednání o příměří na stanici Vengerka nebylo úspěšné a předsunuté oddíly Rudé armády se 29. ledna 1920 v Nižněudinsku přiblížily k čs. ešalonům a zaútočily. Setkaly se však s houževnatým odporem Čechoslováků, kteří nepřítele odrazili a podařilo se jim i úspěšně ustoupit. Tvrdý odpor čs. oddílů a nečekané úspěchy kappelovců u Irkutsku a u stanice Zimy přiměl bolševiky 4. února k zahájení nových rozhovorů o příměří, které bylo podepsáno 7. února na stanici Kujtun. Příměří zaručovalo klidnou evakuaci čs. ešalonů se zachováním neutrálního nárazníkového pásma, výměnu zajatců, neutralitu čs. vojska a předání zbytku ruského zlatého pokladu při odjezdu posledního transportu z Irkutsku. K tomu došlo 1. března 1920 ve 13.35 hod. a téhož dne v 19.00 hod. odjel z Irkutsku poslední vlak s příslušníky 10. čs. stř. pluku.

Předáním ruského zlatého pokladu sice skončil boj čs. vojska proti bolševikům, jejichž armády dále za Bajkal nepostupovaly, ale nastaly nové problémy při průjezdu ešalonů Čitou, která byla vojenským centrem semjonovské moci. Bylo potřeba nepřetržité diplomatické intervence a spolupráce se spojenci, aby byl zajištěn bezproblémový průjezd tímto územím. Současně též došlo k prodlení v příjezdu lodí a od poloviny března nebyl vypraven žádný transport.

Oddíl 3. čs. stř. pluku očekává 9. ledna 1920 v Mysové u Bajkalu příjezd „divoké divize“ z vojska atamana Semjenova, která chtěla za-
mezit ústupu Čechoslováků na východ (sbírka ČSOL).

Obrněný vlak Orlík při čelním pohledu. Souprava se jménem V. I. Lenin byla ukořistěna 22. července 1918 v Simbirsku. Dne 13. května 1920 si Japonci vynutili její vydání na stanici Chajlar a vrátili ji až po jednání nejvyšších velitelských míst o měsíc později (sbírka ČsOL).

Počátkem dubna došlo k novému protiruskému vystoupení Japonců na Dálném východě, které po jejich obsazení Vladivostoku a Nikolsk Ussurijském hrozilo vypuknutím nové partyzánské války. Náhlé vystoupení japonského vojska bylo sice vzápětí korigováno diplomatickým tlakem ostatních spojenců, přesto došlo k několika incidentům mezi Japonci a čs. zadním vojem, který opustil Zabajkalí 8. dubna a ustupoval po Východočínské (manžurské) dráze. Japonci ve stanici

Chajlar dokonce násilně zabavili obrněný vlak *Orlík*, který vrátili až po jednání nejvyšších velitelských míst.

Do Vladivostoku dorazily poslední československé esalony počátkem června, a protože po příplutí několika amerických lodí v polovině dubna se evakuace opět rozjela, nic již nebránilo odjezdu Čechoslováků do vlasti. Po šestiletém pobytu v Rusku byla 2. září 1920 odplutím 36. transportu na lodi *Heffron* anabáze československého vojska na konci.

Legionáři určení k 22. transportu očekávají ve vladivostockém přístavu příplutí lodi USAT America (foto VÚA-VHA).

Vladivostok, v jehož přístavu kotví spojenecká válečná plavidla (sbírka ČsOL).

VLADIVOSTOK

Branou do Sibíře je přístavní město Vladivostok. Rusové začali svou expanzi na východ již na konci 16. století a o sto let později již obsadili Kamčatku a záhy se dostali i na území dnešní Aljašky. Expanze probíhala i na jižní pobřeží Pacifiku, čímž se Rusko dostalo do územního sporu s Čínou. V květnu 1858 však byla uzavřena Ajgunská smlouva, která upravovala podobu hranic mezi říšemi. Byla výhodnější pro Rusko, jež tím získalo nárok na rozsáhlá území. V létě 1859 navštívil generální guvernér Východní Sibíře hrabě Nikolaj Nikolajevič Muravjov (1809–1881) oblast kolem velkého zálivu, který pojmenoval Zlatý roh. Následující rok zde, kde se rozkládal malá osada prvně zmiňovaná na čínských mapách z 13. století, loď *Mančur* vedená kapitánem Alexejem K. Šefnerem začala stavět předsunutou základnu, která se záhy změnila v základ nově obce. Dostala jméno Vladivostok (Vládní východu).

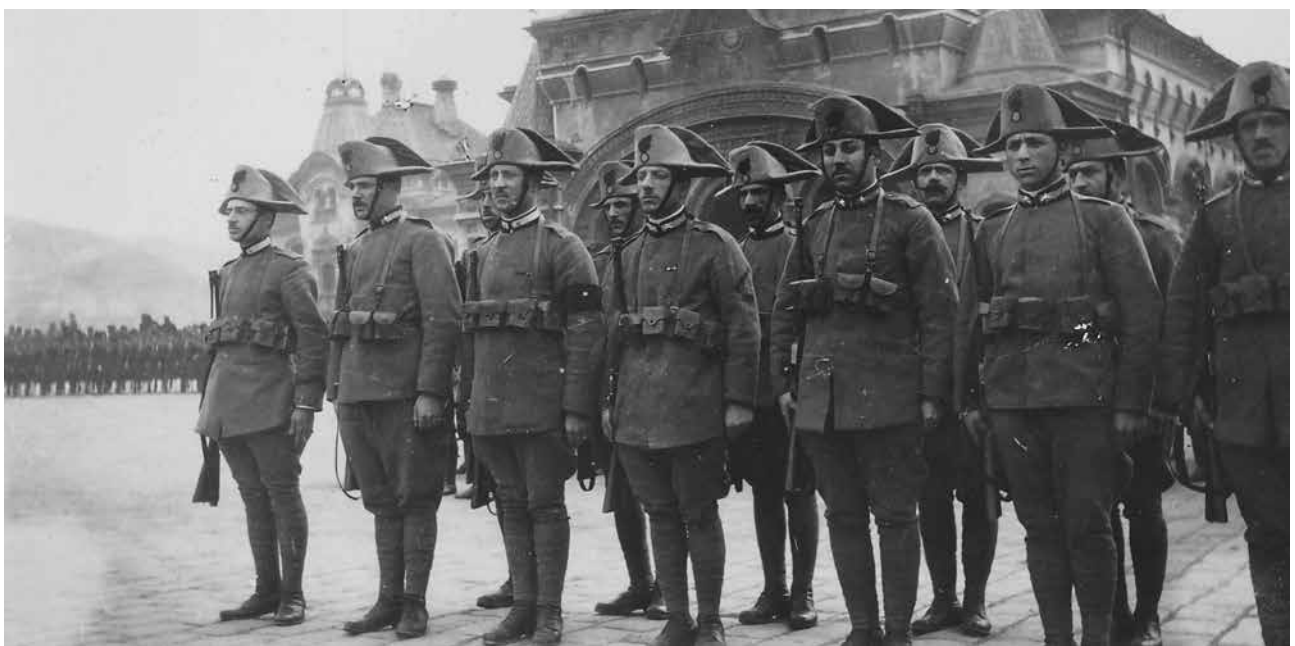
Vladivostok prodělal rychlý a prudký rozvoj. Již roku 1865 se zde začaly stavět loděnice a roku 1871 se stal základnou Sibířské fotily. V roce 1880 byl prohlášen městem a centrem Přímořského kraje. To již měl přes 7 000 obyvatel, byť se jednalo hlavně o přistěhovalce z Číny, Koreje a Japonska. Město dále rostlo,

rozvíjel se obchod se zámořím, dařilo se i hotelnictví a rozšiřovala se infrastruktura, kdy byla postavena i tramvajová linka. Dne 19. května 1891 zde byla zahájena výstavba Transsibiřské magistrály, která měla spojit Dálný východ a Sibíř s Moskvou a Petrohradem. Rostl také počet kolonizátorů, hlavně rolníků, z ruského vnitrozemí. V roce 1899 byl otevřen vzdělávací a výzkumný Orientální institut a postupně zde vycházelo 61 novin a časopisů.

Během rusko-japonské války v letech 1904–1905 ostřelovaly přístav japonské válečné lodě, přičemž ho neochránily pobřežní baterie pevností na Ruském ostrově. Tento necelých 100 km² velký, necelých 18 km dlouhý a 13 km široký hornatý ostrov tvoří důležitou součást města. Byl příhodný pro pěstování zeleniny a byl zdrojem palivového dříví. V roce 1889 zde započala výstavba rozsáhlé pevnosti, která byla po prohrané válce s Japonskem modernizována. V roce 1898 byl na severním výběžku ostrova vykopán zhruba 300 m dlouhý kanál, který umožnil přímé spojení s vladivostockým přístavem a ostrovním zálivem Novik. Vznikl tak také nový ostrov Jelena. S rozšiřováním pevnosti i města rostl počet obyvatel i na Ruském ostrově. V roce 1914 tak ve Vladivostoku žilo již na 100 000 obyvatel.

Vojenská přehlídka ve Vladivostoku. V předu pochodují Číňané, za nimi Francouzi a Italové (Library of Congress).

Italští Karabinieri (vojenská policie) před vladivostockým nádražím (foto VÚA-VHA).

Po vypuknutí války jeho význam neupadl. Byť bojové operace probíhaly daleko v evropské části impéria, přístav ve Vladivostoku a Transsibiřská magistrála se staly tepnou, kterou na bojiště proudila materiální pomoc z východu, zejména z USA. V roce 1916 to bylo již na 2 miliony tun nákladu, což s sebou přineslo i rozšiřování a modernizaci přístavu, která však nešla moc rychle. Lodě s větším ponorem tak do přístavu nemohly zajíždět, protože byl moc mělký, což nakládání i vykládání komplikovalo, protože musely probíhat za pomoci menších lodí a barží. Po říjnové revoluci se místní námořníci přidali na stranu bolševiků, ti

se nicméně pro velkou kosmopolitnost města nikdy moci nechopili úplně. V dubnu 1918 se ve města navíc vylodilo japonské vojsko a v přístavu kotvilo několik válečných lodí Dohody. Když pak vládu nad městem 29. června 1918 převzaly čs. oddíly, stalo se protibolševickým centrem na Dálném východě.

Začaly se zde také vylodovat spojenecké kontingenty, které měly čs. legionářům pomoci s bojem na frontě. V červenci 1918 to byli první z celkem 70 000 Japonců. Velel jim generál baron Ōtani Kikuzō, který se také stal vrchním velitelem všech spojeneckých sil na Sibiři. V srpnu přijel jeden prapor z Francouzské

Indočíny, zhruba 500 mužů, které následovalo zhruba 1 000 koloniálních vojáků z Afriky. Záhy dorazilo na 2 500 britských vojáků a na konci srpna také prvních 3 000 Američanů. V září dorazil jejich velitel genmjr. William S. Graves, který měl nakonec k dispozici na 10 000 mužů. Zajímavý byl italský sbor, který se začal objevovat také v průběhu léta a byl složený hlavně z dělostřelců. Na lodích totiž připlul jen jeho základ a v Rusku byl doplněn asi 2 500 zajatci z bývalých

italských území Rakousko-Uherska. V říjnu připlulo ještě 4 100 Kanadánů, asi 2 300 vojáků poslala Čína a operoval zde i belgický zdravotní prapor. S koncem války ale ustal i přísun dalších vojáků, protože veřejné mínění ve vyčerpaných dohodových státech nebylo nakloněno dalším válečným dobrodružstvím. Dorazivší jednotky, mimo Japonců, se tak soustředily spíše na ochranu osob a majetku než na plnohodnotné zapojení do válečných operací. Z čs. pohledu jde tak spíš

Vojenská policie mezinárodního vojska ve Vladivostoku (sbírka ČsOL).

Příjezd amerického vojska do Vladivostoku v září 1918. K jeho přepravě byly využity i lodě, které později odvážely čs. legionáře, například USAT Logan, USAT Sheridan či USAT Sherman (Library of Congress).

Vylodění američtí vojáci pochoduj do města (foto VÚA-VHA).

Spojenečtí a čs. důstojníci před štábem čs. vojska na Světlanské ulici ve Vladivostoku. Druhý zprava stojí plk. John Ward, velitel 25. praporu Middlesexského pluku, první britské jednotky ve městě. Uprostřed v tmavé uniformě je čs. důstojník pro styk s dohodovými mocnostmi Jan Brož (Library of Congress).

Dohodoví důstojníci ve Vladivostoku. Sedící zleva genmjr. Inagaki (Japonsko), plk. Geissier (Belgie), genmjr. William S. Graves (USA), generál Ōtani Kikuzō (Japonsko), genpor. Juhi (Japonsko), brig. gen. Jujousi (Japonsko), pplk. Fillippi (Itálie); prostřední řada prof. Ma-ujama (Japonsko), brig. gen. Blair (Británie), plk. Pattison (USA), neznámý, mjr. Ou (Japonsko), plk. Le Magnen (Belgie), pplk. Robinson (USA), mjr. Majora (Itálie), genmjr. Nakadžima (Japonsko); zadní řada kpt. Watanabe (Japonsko), kpt. Hoffman (USA), mjr. Hasebe (Japonsko), kpt. Bazzani (Itálie), pplk. Vuchterle, mjr. Renondeau (Francie), mjr. Brož a kpt. Rives (USA). Vuchterle byl v té době velitelem spojeneckých vojsk města Vladivostok a Brož čs. styčným důstojníkem u spojeneckých sil (sbírka ČsOL).

Obrněné vozy ruských „bílých“ sil na přehlídce ve Vladivostoku na jaře 1920 (Library of Congress).

Vladivostok byl také centrem mnoha ceremonií. „Přátelství československo-americké utvrzeno bylo ve středu 19. 5. [1920 – pozn. aut.] novým slavnostním aktem: Velitelem vojsk D. V., gen. Čechem dekorován byl čl. vál. křížem na palubě amer. křižníku South Dakota představitel americké vlády a hlava námořních sil S. S. v Tichém oceánu adm. Gleaves. K slavnostním obřadům dostavil se z naší strany politický plnomocník. Dr. Girs a důstojnický sbor v čele s náč. štábu pplk. Moravcem. Jako čestná stráž vystavena blíž pontonového můstku, vedoucího na palubu South Dakota, rota úderníků s hudbou. Na palubě křižníku pak posádka s důstojnictvem a lodní hudbou. Při slavnostním aktu zahrána československá a americká národní hymna, načež v krátkém proslovu adm. Gleaves pohnut poděkoval za projev přátelství československého národa, jehož prý si vysoce cení. Zatímco obě hudby střídavě koncertovaly, v kajutě admirálově konala se přátelská beseda hostů, čímž intimní slavnosti dostalo se srdečného finále,“ napsal Československý denník. Admirál Albert Gleaves (1858–1937) byl od září 1919 do února 1921 velitelem Asijské floty a South Dakota jeho vlajkovou lodí. Ve Vladivostoku působili od ledna do 25. května 1920 (foto VÚA-VHA).

o pomoc symbolickou a větším přínosem byla pomoc materiální.

Vladivostok se také stal jedním z center protibolševických sil. Ty však byly nejednotné a často spíše bojovaly proti sobě než s Rudou armádou. V listopadu 1918 se hlavním vůdcem na Dálném východě stal admirál Kolčak. Jeho vláda byla však také krutá a u legionářů nebyl moc oblíben. Postupně se proti němu začalo bouřit i ruské obyvatelstvo a 18. listopadu 1919 se o převzetí moci ve Vladivostoku pokusil s pomocí eserů čs. generál Radola Gajda. Bývalý úspěšný legionářský velitel vstoupil v lednu 1919 do Kolčakových služeb a stal se velitelem severní permské armády. S ní získal řadu vítězství, ale brzy se dostal do sporu s ostatními ruskými veliteli i Kolčakovým vládním

aparátem, což vedlo v červenci k jeho rezignaci. Přesunul se poté ve svém vlaku do Vladivostoku, kde se zapojil do portikolčakovského hnutí. Spiklenci se scházeli v jeho vlaku, což samozřejmě neuniklo Kolčakovým lidem a s pomocí Japonců se rozhodli centrum zlikvidovat. To se jim rychle podařilo, v bojích padlo asi 30 vojáků a dalších 250 bylo popraveno. Zraněný Gajda byl předán čs. jednotkám a musel opustit Rusko. Stalo se tak 27. listopadu 1919. Kolčak byl nakonec svržen v lednu 1920.

V té době již Rudá armáda postupovala nezadržitelně na východ a i v okolí města rostly aktivity bolševických partyzánů. Spojenecké oddíly pomalu Rusko pouštěly, například poslední američtí vojáci odpluli v dubnu 1920, Japonci však svou přítomnost zesilovali.

Adolf Zeman, který Vladivostok opustil s 20. transportem v dubnu 1920 ho poslal takto: „V době, kdy jsme přechodně dleli ve Vladivostoku a očekávali své naložování, byl Vladivostok mezinárodním městem v nejširším slova smyslu. Ze všech veřejných budov vlály vlajky japonské, americké, československé atd., ulice hemžily se vojáky všech možných uniforem a automobily s různými mezinárodními vlajkami. Japonské žluté tváře všude převládaly. Japonců přibývalo téměř denně a Vladivostok se zdál býti odsouzen, státí se kořistí japonské invase. Japonci zmocňovali se obchodů, kupovali domy, zaplňovali domy, obsadili téměř všechny veřejné budovy. Ve vzduchu viselo cosi osudového, páchl japonský střelný prach. V přístavu kotvily mezinárodní křižníky a zdálo se, že japonští námořníci z *Chisenu* velmi nemile nesli přítomnost amerického a anglického křižníku, který kotvil těsně vedle nich. Spekulace všude slavila své orgie. Americký dolar a japonská jena srazily se tu k strašnému zápasu, v němž ruský rubl se topil. Ceny v sibiřských rublech stoupaly ne po dnech, ale v hodinách. Funt kávy, který ráno stál 35 rublů, večer stál až 50. Desítky a padesátky staly se kopejkami, japonská jena platila 600–700 rublů, americký dolar 1 000. Staré romanovské peníze měly cenu zlata. Právě v době nejčilejšího odjezdu našich transportů pokusilo se Japonsko na pevně se usadit ve Vladivostoku, v Přímoří i v Mandžurii. Ve Vladivostoku byla již dávno svržena „všeruská vláda“ a vládla tam „Prozatímní přímořská vláda“,

Generál Radola Gajda ve Vladivostoku (sbírka ČsOL).

Panorama Vladivostoku. V popředí hlavní Světlanská ulice (foto VÚA-VHA).

Vladivostocký přístav v roce 1920. Právě v něm kotví několik velkých spojeneckých válečných lodí (sbírka T. Drábka).

V zimě vladivostocký přístav zamrzal (sbírka ČsOL).

rázu esérovského. Vláda ta nebyla dosud bolševická. Vláda ta byla Japoncům trnem v očích, a tak, tuším 4. dubna dali této vládě ultimátum. Žádali předně, aby východočínská dráha byla jim dána pod kontrolu, aby všechny smlouvy, uzavřené se Semjonovem, zůstaly v platnosti, omezení tisku nových peněz atd. K všeobecnému údivu Američané odjeli a ponechali Japoncům volnou ruku.“

Japonci ho skutečně 4. dubna 1920 obsadili, přičemž krutě se zachovali k místní korejské menšině, kterou považovali za své poddané, navíc zde sídlilo hnutí za korejskou nezávislost. „Při okupaci Vladivostoku Japonci zle se vymstili na Korejské slobodce [korejská čtvrť, pozn aut.], vypálili mnoho budov, pozatýkali sta politických pracovníků, jež bez milosrdenství ztýrali asijským způsobem a postříleli na ulicích jako zvěř.

Japonci ukázali se důstojnými příslušníky asijského plemene,“ napsal Zeman. I toto přispělo k ochlazení vztahů mezi Čechoslováky a Japonci.

V návaznosti na tyto akce byla vyhlášena Dálnévýchodní republika, která měla být samostatnou, ale byla sovětským loutkovým státem. Jejím hlavním městem byl Věrchněudinsk, později Čita. Jednalo se o nárazníkové pásmo mezi sovětským Ruskem a Japonci drženými územími, které bolševikům dávalo možnost politicky tlačit na Japonce k ukončení nepřátelství. Ti se také nakonec rozhodli Rusko opustit, stahovat se začali v létě 1922 a poslední japonský voják odplul z Vladivostoku 25. října 1922. Ještě téhož dne město obsadila Rudá armáda, čímž občanská válka v Rusku skončila. V listopadu zanikla Dálnévýchodní republika a v prosinci bylo oznámen vznik Sovětského svazu.

Vykládání japonské obchodní lodi Hozan v přístavu v dubnu 1919 (foto VÚA-VHA).